

Fig. 1. Silkeborg set fra nord 1923. Midt i billedet rager Silkeborg kirke op, og til højre derfor anes tårnstilladset af metodistkirken Vor Frelsers under opførelse. Tv. ses Gudenåens udløb og yderst lidt af holmen, hvor den middelalderlige borg med \dagger kapel stod. I forgrunden dæmningen til Alderslyst, hvis kirke opførtes 1929. – *View of Silkeborg from the north 1923.*

KIRKERNE I SILKEBORG

BORGEN OG BYEN. Silkeborg har udviklet sig som by efter 1844, da grundlæggeren Michael Drewsen anlagde en moderne papirfabrik til udnyttelse af vandkraften i Gudenåen.

Stedets historie er dog betydelig ældre, idet den går tilbage til en borg, »Silkeborigh«, der blev opført i foråret 1385 på et næs, som danner østre bred af åens udløb i (Silkeborg) Langsø (jf. fig. 1, 2A). I 1400-tallet erhvervedes borgen af Århus-bisperne, der gjorde den til et vigtigt støt-tepunkt.¹

Med reformationen 1536 overgik Silkeborg til kongen og blev sæde for hans lensmand i den vildsomme egn. Efter statsomvæltningen måtte Frederik III 1664 overlade Silkeborg som privat gods til en af sine kreditorer, vinskænk Christian Fischer i Glückstadt. Hans familie sad der til 1720, da kongen generhvervede gården og udlagde den som ryttergods (til underhold for militæret).

1767 blev Silkeborg solgt til ritmester Nicolai Hoff, der opgav beboelsen på det afsides næs og i stedet flyttede til en plads ca. 600 m sydligere, hvor godsets ladegård og vandmølle allerede var beliggende. Her, på åens vestre bred lige ud for dens opstemning, opførte Hoff umiddelbart efter en ny hovedbygning, samtidig med at han lod ladegården forny i sten (jf. fig. 2B).

Dette gods, Silkeborg Hovedgård, erhvervedes 1823 atter af kronen. En vågnende interesse for stedets muligheder som produktions- og handelssted førte til, at det 1844 blev overdraget de foretagsomme brødre Christian og Michael Drewsen at drive fabrik ved den gamle mølleopstemning. Tilsvarende udstedte kongen 1845 og 1846 de første resolutioner for bebyggelsen og indretningen af et handelssted. Og snart voksede det med 'amerikansk' fart,² især i vestlig retning, hvor et plateau oven for hovedgården kom til at udgøre bymidten. Byen fik købstadsrettigheder 1900, og nu udvidede bebyggelsen sig i så at sige alle retninger.

TIDLIGE \dagger KAPELLER. Helt frem til midten af 1800-tallet må Silkeborg have hørt til de steder i landet, hvor man næppe nok kunne høre nogen kirkes klokke. Stedet ligger, hvor fire gamle sogne støder sammen, Linå (Gjern Hrd.), Them (Vrads Hrd.) samt Funder og Balle sogne (Hids Hrd.). Borgen på næsset og hvad der i øvrigt fandtes øst for Gudenåen, har naturligt hørt til Linå Sogn, mens åens vestbred lige så naturligt har sluttet sig til Them Sogn. Man ser da også en vis vaklen i herskabernes brug af de to sognekirker (jf. ndf.), velsagtens fordi bor-

gen lå øst for åen, mens ladegården m.m. lå på den vestre bred. Brugen af Linå Kirke synes dog at have været overvejende, og i det mindste i 1800-tallet lå det fast, at også åens vestre bred søgte Linå Kirke sydover til en bue dannet af Ørnsø, Almindsø og Vejslø.

Der er grund til at tro, at det middelalderlige Silkeborg har rummet et *†kapel* (s. 6337), specielt når det gælder den periode, hvor borgen var residens for Århusbisperne (ca. 1430-1536). For tilstedeværelsen af et sådant katolsk kapel taler dels bispens langvarige ophold på borgen, dels det forhold, at der efter reformationen fandtes en god del øjensynligt katolsk *†messeudstyr* m.m. på borgen. Derimod findes der ingen vidnesbyrd om et sådant kapel i slottets protestantiske tid.

Som nævnt søgte herskaberne og folkene på Silkeborg i det væsentlige kirke i Linå. Således indrettede Fischer-slægten sidst i 1600-tallet sit gravkapel ved denne kirke (s. 3296ff.).³ Men Them brugtes også, og som nævnt kunne forholdet veksle lidt. F.eks. vides lensmanden Christen Holck (1611-41) at have ladet indrette sig et stolestade (herskabsstol) i Them Kirke. Han sagdes også nogle gange at være gået til alters dér, ligesom han lod sit offer frembære på kirkens alter.⁴ Tilsvarende havde Silkeborgs sidste private besiddere, af slægten Hoff, deres *†gravkapel* ved Them Kirke (s. 4119).

Med Silkeborgs etablering som handelsplads 1846 ønskede man også at give stedet en ny status i kirkelig henseende. Kongen indstillede, at gudstjenester på søn- og helligdage snarest skulle afholdes 'på pladsen'. Og 1846 blev det besluttet, at sådanne gudstjenester skulle henlægges til en »Sal i den sydøstlige Ende af Slottet«, dvs. i hovedbygningen fra o. 1770. Her blev der 1850 indrettet et *†kapel* (s. 6339),⁵ som i første omgang betjentes af præsten i Linå. 1855 blev Silkeborg gjort til et eget sogn med Linå som anneks. Og 1856 fik man fra København en ny fælles præst, den kendte komediedigter Jens Christian Hostrup, der 1858 kunne tage bolig i en nyopført præstegård i Silkeborg.

Samme år blev Silkeborg et selvstændigt sogn, og *†kapellet* blev udvidet. Dets uanselighed be-

tød, at kræfter i menigheden så tidligt som 1858 begyndte at arbejde for opførelse af en egentlig kirkebygning.

SILKEBORG KIRKE. Den ny sognepræst blev en ivrig fortaler for 'kirkesagen', der i øvrigt varretoges af en komité med Michael Drewsen og andre af byens bedste mænd i spidsen. Efter nogen diskussion blev der enighed om kirkens placering: En plads på kanten af plateauet lige vest for hovedgården, hvor den nye kirke samtidig ville slutte sig til byens torv på det bagvedliggende areal (jf. fig. 2C). Stedet blev erhvervet 1873, men ellers kneb det betragteligt med at finansiere planerne. Bl.a. derfor måtte der udarbejdes flere hold nye tegninger til kirken, idet det var nødvendigt at finde frem til det billigst mulige projekt. Den kirke, der rejstes 1876-77, blev tegnet af arkitekt Henrik S. Sibbern, København, og var beregnet på 800 siddende og stående 'tilhørere'. Næppe var grundstenen lagt 29. juni 1876, før Illustreret Tidende kunne bringe en artikel med billede af kirken i færdig skikkelse »opført af røde, smukke, pressede Mursten« (fig. 3).⁶ Silkeborg Kirke er, som Sibberns nært beslægtede kirke i Bandholm fra 1873-74 (Maribo Amt), et fint eksempel på arkitektens brug af historiske, romanske teglstensformer.

NYERE KIRKER. I 1900-tallet meldte behovet sig for yderligere kirker i byen som følge af det stigende folketal, og samtidig kom nye kirkesamfund til.

Tilstedeværelsen af bøhmiske arbejdere på papirfabrikken medførte, at den katolske kirke 1898 erhvervede den vestre hjørnegrund mellem Vestergade og Hostrupsgade, hvor et *†kapel* blev drevet af 'Den kristne kærligheds søstre' (jf. fig. 2D). Det blev 1912 erstattet af en egentlig *katolsk kirke*, *Vor Frue Kirke*, hvis bygning og indretning i vidt omfang skyldes den initiativrige pastor Johs. Frederiksen, mens arkitekt Edv. Jensen, Silkeborg, udarbejdede tegningerne.

Metodisterne kunne 1907 tage en foreløbig *†kirke* i brug i Søndergade; en ottekantet bygning af træ, der tidligere havde været sømandskirke i Odense. Den erstattedes 1923 af en *kirke* med markant tårn på hjørnet af Nygade og Tværgade

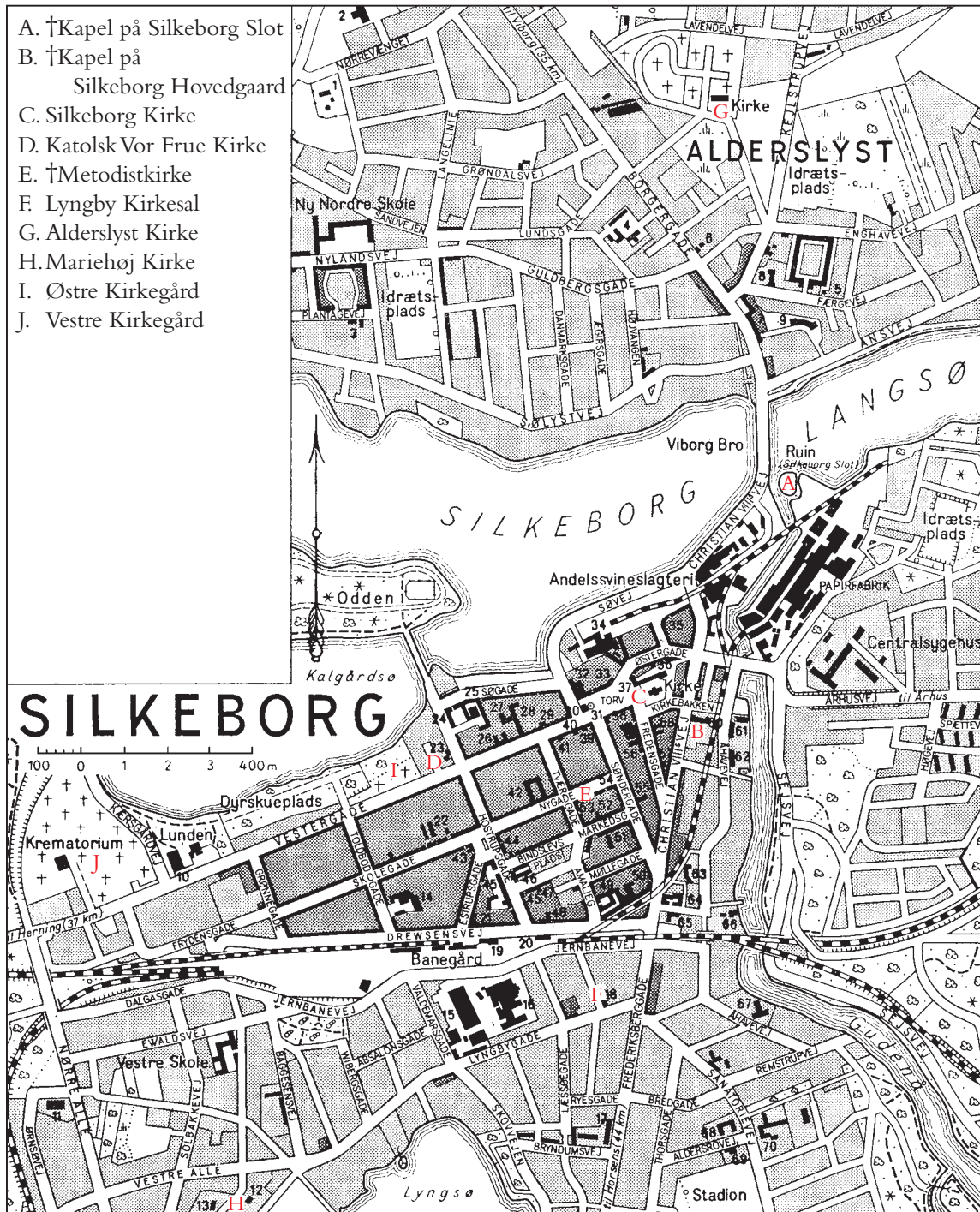

Fig. 2. Kort over det centrale Silkeborg og byens kirker. 1:15000. Efter kort i Trap Danmarks 5. udgave 1964. – Map of Silkeborg and its churches.

Fig. 3. »Den nye Kirke i Silkeborg, opført af Architect H. Sibbern«. Efter stik i Illustreret Tidende 1876. – *The new church at Silkeborg as presented in Illustreret Tidende 1876.*

(fig. 2E), opført efter tegning af arkitekt Vilhelm Olsen, Holbæk. Ved metodistmenighedens opløsning 1997, blev kirkebygningen afhændet, og den tjener nu kontorformål.

1912 havde Silkeborg fået en grundtvigsk valgmenighed. Og delvis som udtryk for den kirkelige spaltning i folkekirken opførte man 1920 ved Lyngbygade syd for jernbanen (jf. fig. 2F) den såkaldte *Lyngby Kirkesal*. Den er tegnet af arkitekt Hans Christian Rasmussen som en rektangulær kapelbygning i sengotisk teglstensstil. Bag byggeriet stod et konsortium med til-

knytning til Indre Mission, der skulle virke for opførelsen af en egentlig ny kirke i denne sydlige del af Silkeborg. Dette havde dog foreløbig ret lange udsigter.

I 1925 blev ønsket om en egen kirke i den hastigt voksende bydel *Alderslyst* nord for Silkeborg Langsø rejst på et møde i forsamlingshuset. Året efter anlagdes kirkegården på et areal vest for Kejlstrupvej, hvor *Alderslyst Kirke* derpå kunne opføres 1929 med Edv. Jensen, Silkeborg, som arkitekt. Området, der fra gammel tid kirkeligt havde hørt under Balle Sogn, blev 1937 et selvstændigt sogn.

Efter en indvendig ombygning af Silkeborg Kirke 1941–43, begyndte man 1944 indsamlingen til fordel for en ny kirke i byens sydkvarter og overvejelser om dens placering. Valget faldt på *Mariehøj* oven for Lyngsø (jf. fig. 2H). Her blev det påbegyndte byggeri afbrudt af arkitekten Harald Lønborg-Jensens død 1948. Hans opgave blev overtaget af arkitekt Viggo Hardie-Fischer, der udarbejdede sit eget projekt og kunne færdiggøre kirken 1958 som en utraditionel centralbygning. Ved færdiggørelsen af byggeriet blev Lyngby Kirkesal afhændet til Adventisterne (1957), ligesom Mariehøj Sogn blev udskilt fra Silkeborg.⁷

Arkitektonisk bærer Silkeborgs kirker præg af 1800-tallets 'historisme', hvis lån af ældre stilarter gjorde sig gældende også i 1900-tallet. Denne 'stil' har interessant nok gjort byens kirker ganske forskelligartede. Henrik S. Sibberns Silkeborg Kirke fra 1877 er nok præget af senromanske former fra 1200-tallet, men i en fri og selvstændig fortolkning.

I den katolske Vor Frue Kirke fra 1912 og i Lyngby Kirkesal fra 1920 knytter stilen an til danske middelalderkirker fra o. 1500, mens Edv. Jensens Alderslyst Kirke fra 1929 nærmest er en fantasi over en dansk middelalderlig landsbykirke. Med Vilhelm Olsens *Metodistkirke* fra 1923 fik byen en kirkebygning i en stram og enkel barokstil.

I forhold hertil virker Hardie-Fischers *Mariehøj Kirke* mere fremmedartet og modernistisk. Han har da også selv henvist til forbilleder på Gotland. Reelt må inspirationen til bygningen dog være hentet i P. V. Jensen Klints Grundtvigskirke fra 1927–40 og Kaare Klints Bethlehemskirke i København fra 1935–38.

Indledning ved Ebbe Nyborg. Redaktionssekretær Heidi Lykke Petersen. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Engelsk oversættelse ved James Manley. Redaktionen afsluttet 2006.

¹ Generelt henvises for den ældre historie til Edv. Egeberg, *Silkeborg Slot*, 1–3, 1923–24, V. Drechsel, *Silkeborg 1840-1880*, 1880, O. Bisgaard, *Af Silkeborg Hovedgaard's Historie 1794-1846*, Silkeborg 1937 og samme, *Af Silkeborg Handelsplads' Historie 1860-1900*, Silkeborg 1942. Stednavnet 'Silkeborg' har knyttet borgens anlæggelse til et sagn om 'bisp Peders Silkehue'. Forledet 'silke' kommer dog efter al sandsynlighed af oldnordisk 'silk' eller 'selja', der kan betyde kær eller pilebevoksning ved kær. Se *Stednavne i Århus og Skanderborg Amt, Danmarks Stednavne* nr. 12, 1964, 13f. Den præcise datering af den ældste borg skyldes en dendrokronologisk undersøgelse i forbindelse med udgravninger 2004, foretaget af Jens Vellev. Herom i Midtjyllands Avis 24. dec. 2004, avisens 3. sektion.

² Drechsel 1880 (jf. note 1), 31, anfører »Naar jeg seer denne By, kommer jeg altid til at tænke på Nordamerika, hvor nye Byer voxer op som Paddehatte midt i Ørkenen«.

³ Egeberg 1, 1923 (jf. note 1), 188f. Det sættes dog her unødvendigt i forbindelse med sognetilhørsforholdet, at lensmanden Christen Holck og hans hustruer mellem 1611 og 1616 fik deres våbner på Linå Kirkes altertavle. Tilsvarende lensmandsmarkeringer ses nemlig på andet nyanskaffet inventar i lenet. Ikke mindst gjorde lensmanden Mogens Høg sig gældende midt i 1600-tallet (s. 3282, 4164ff.).

⁴ Egeberg 2, 1924 (jf. note 1), 117. Lensmandens brug af kirken var i det mindste til dels en efterlevelse af en kongelig ordre om at komme den forarmede præst i Them til hjælp.

⁵ Drechsel 1880 (jf. note 1), 64, 79.

⁶ *Illustreret Tidende* 1876 (nr. 875, 2. juli), 290–93.

⁷ Om kirker opført i den udvidede Silkeborg Kommune efter 1970 se s. 3305ff., 4153ff. og *Silkeborg 1846-1996*, red. Troels Andersen, Hanne Arent m.fl., *Silkeborg 1996*, 221–227.